

UNIVERSITATEA DE VEST DIN TIMIȘOARA

**Doctor Honoris Causa
LITTERARUM HUMANIORUM**

SANDA GOLOPENȚIA ERETESCU

Profesor Emerit

Timișoara, 12 decembrie 2014

Cuvânt
la deschiderea ceremoniei de acordare a titlului de
Doctor Honoris Causa Litterarum Humaniorum
al Universității de Vest din Timișoara
Doamnei
SANDA GOLOPENȚIA ERETESCU

*Onorați membri ai comunității academice,
Distinși colegi,
Doamnelor și domnilor,
Distinsă Doamnă Profesor Sanda Golopenția,*

Ne-am întrunit astăzi pentru a participa împreună la un eveniment care marchează calendarul nostru academic din acest an, ceremonia de decernare a titlului de

DOCTOR HONORIS CAUSA LITTERARUM HUMANIORUM
doamnei Sanda Golopenția.

Actualmente Profesor Emerit la departamentul de Studii Franceze (French Studies) de la Brown University, din Providence, Statele Unite ale Americii, doamna Sanda Golopenția este un reper al comunității culturale și științifice românești și, totodată, o personalitate a cărei biografie este emblematică pentru istoria noastră dramatică din ultima jumătate de secol.

Când spun aceste lucruri, am în minte, mai întâi, impresionanta listă de lucrări academice și literare ale laureatei noastre, listă din care selectez: Sintaxa transformățională a limbii române (lucrare în colaborare cu Emanoil Vasiliu, București, Editura Academiei, 1968; ed. engleză 1972), Lesvoix de la pragmatique (Stanford, French and American Studies, 1988), Desire Machines. A Romanian Love Charms Database (București, Fundația Culturală Română, 1998), Intermemoria, Studii de pragmatică și antropologie (Cluj, Dacia, 2001), dar și Chemarea mâinilor negative (Cartea Românească, 2002), Emigranții Carter (Paideia, 2008), ori Viața noastră cea de toate zilele (Curtea Veche, 2009). În al doilea rând, am în vedere munca de benedictin pe care doamna Sanda Golopenția a depus-o în vederea restituirii și editării unui mare număr din lucrările inedite ale părinților săi, Anton Golopenția, respectiv Ștefania Cristescu Golopenția.

Autoare de cărți de lingvistică, pragmatică, antropologie ori folcloristică, scriitoare și memorialistă, editoare și traducătoare, Sanda Golopenția a scris cu pasiune și determinare despre subiecte științifice de mare actualitate, dar și despre teme referitoare la istoria românească recentă, în special prin detalierea, pe baza arhivei lui Anton Golopenția, a scrisorilor și manuscriselor sale, a prigoanei comuniste.

Verbul său adecvat și ferm, discursul elegant și echilibrat, ca și consecvența cu care a susținut republicarea și diseminarea în rândul comunității academice și al societății civile a textelor numeroase și încărcate de semnificații istorice și culturale ale lui Anton Golopenția au făcut din Sanda Golopenția nu doar un reper al vieții științifice, ci și un reper moral, o personalitate a societății noastre civile, care a făcut ca întreaga sa activitate să se transforme într-o pledoarie pentru necesitatea memoriei recuperatoare.

Îmi face deosebită plăcere să constat, în această linie a interesului pentru activitatea de reeditare de carte a doamnei Sanda Golopenția, că una dintre întreprinderile de restituire a unei opere dacă nu uitate, în orice caz trecute pe nedrept sub tăcere, Românii din Timoc (I – III, București, 1940 – 1943), lucrare coordonată de Anton Golopenția și Constantin Constante, a fost realizată, cu câțiva ani în urmă, în colaborare cu kolegele noastre de la Facultatea de Litere, Istorie și Teologie. În aceste condiții, decernarea prezentului titlu academic vine în continuarea unor activități de cercetare comune și a unor exerciții de reflecție solidară cu cele ale comunității noastre academice.

Doamnă Sanda Golopenția, știu că familia Domniei Voastre are vechi rădăcini bănățene, am aflat că o mare parte din colegii mei din cadrul specializărilor umaniste V-au fost studenți sau colaboratori în diverse proiecte de cercetare sau culturale, după cum, de asemenea, cu mulți dintre noi împărtășiți aceleași idealuri civice!

Pentru toate aceste lucruri, ca și pentru întreaga activitate științifică a Domniei Voastre, ne simțim onorați acordându-Vă astăzi titlul de **Doctor Honoris Causa** al Universității de Vest din Timișoara, cea mai înaltă distincție a noastră.

Vă felicităm și Vă dorim în continuare putere de muncă, sănătate și multe succese în activitățile multiple pe care le desfășurați.

Prof. univ. dr. Marilen-Gabriel PIRTEA

Rectorul Universității de Vest din Timișoara

LAUDATIO
în vederea acordării titlului de
Doctor Honoris Causa Litterarum Humaniorum
Doamnei Sanda Golopenția Eretescu

Scriitoare, lingvistă, semioticiană, etnoloagă, editoare, traducătoare, Sanda Golopenția Eretescu, profesoară emerită la Departamentul de Studii franceze al Universității Brown din Providence, SUA este o personalitate care s-a manifestat în lumea românească și americană deopotrivă, cu competență, eleganță, sobrietate, spirit novativ și o putere de a construi și de a duce la capăt proiecte, ieșită din comun. Creativitatea ei neliniștită, spiritul teoretic activ, devotamentul față de profesie și pasiunea pentru cercetare s-au combinat fericit cu o deschidere profitabilă spre varii experiențe și domenii și cu o asumare totală, în sens moral și social, a condiției de intelectual.

Rezultatul e o impresionantă listă de publicații (37 de cărți, dintre care 18 volume de autor, sute de articole, studii și eseuri) și o recunoaștere pe măsură în mediul academic, dar și în spațiul public, atestată de numărul impresionant de recenzii, cronici, dezbateri în jurul cărților sale și de implicarea Doamnei Golopenția Eretescu în activități deschise unui public mai larg. Aș aminti, în acest sens, excelenta expoziție din 2014 *În urma acului. Românii de peste Bug* de la Muzeul Țăranului Român (Sala Irina Nicolau, coord. Ioana Popescu). Dincolo de acestea sau poate înainte de toate, se conturează o activitate de predare și formare a tinerilor de lungă durată, începută în România și continuată în SUA, după exil, cu competență și strălucire.

Am avut norocul să o am pe Doamna Golopenția Eretescu profesoară în ultimul an de studii la Universitatea din București, a cărei absolventă și apoi doctorandă a fost ea însăși. A predat la Facultatea de Limba și Literatura Română între 1971-1973 un curs de Lingvistică generală, din care aveam să aflu cele mai noi tendințe ale studiilor de lingvistică din acei ani: structuralism, transformaționalism, acte de limbaj, semiotică.

Mai târziu, în 1978, când eram mai tânăra ei colegă la Centrul de Cercetări Fonetice și Dialectale al Academiei Române, devenit între timp parte a Institutului de Etnologie și Folclor, aveam să particip, însoțind-o și învățând de la ea, la o cercetare de teren la Breb în Maramureș. Am descoperit prin ea ce înseamnă să faci teren și cum poți să folosești această experiență, în multe privințe fascinantă, pentru a reflecta la ce este o comunitate – observându-i pe oamenii care interacționează și comunică – la timp și istorie, la raporturile tale cu ceilalți. S-au născut, în aceste împrejurări, studiile excelente ale Sandei Golopenția Eretescu despre o tipologie a martorilor, despre istoria conversațională, despre porecle, despre folclorul afiliat morții și vieții și, mai ales, un concept care avea să fie mai târziu subiectul unei cărți importante: *Intermemoria — Studii de pragmatică și antropologie* (Editura Dacia, Cluj, 2001). În ce mă privește, asistam, fără să știu că domeniul poartă un nume, la primele lecții de istorie orală.

Formată în școala lui Mihai Pop și a Școlii Sociologice de la București, din care au făcut parte iluștrii ei părinți, Ștefania Cristescu și Anton Golopenția, avându-l ca mentor pe Alexandru Rosetti, Sanda Golopenția a știut să pună în valoare terenul într-o perspectivă interdisciplinară, integrând pragmatica și antropologia, lingvistica și semiotica, explorând nu doar speciile consacrate ale folclorului, ci și povestirea de viață, narațiunea autobiografică și acordând atenție procesului de comunicare în care e implicat cercetătorul, felului cum acesta „se situează”, îi percepe și e perceput de martorii săi.

Tot astfel, adică în aceeași perspectivă integrativă și cu maximă atenție spre specificitatea noului teren de analiză, Sanda Golopenția a trecut de la lingvistică la studiul literaturii. După ce a publicat lucrări de referință în domeniul lingvisticii generative, al transformaționalismului, al studiului contrastiv, al pragmaticii și semioticii, ea a ales, în perfect acord cu această formare inițială, să se apropie de analiza discursului teatral. Între prima sa carte, *Sintaxa transformațională a limbii române*, publicată la Editura Academiei împreună cu Emanuel Vasiliu în 1968 și reluată în versiune engleză în 1972 (EA—The Hague, Mouton, Paris) – lucrare ce include și o parte a tezei de doctorat a Sandei Golopenția – și *Les voies de la pragmatique* (Stanford French and Italian Studies, Anma Libri) din 1988, *Voir les didascalies* (coautor M. Martinez Thomas, CRIC, Université de Toulouse Le Mirail & Editions Ophrys, Paris, tradusă în 2010 în spaniolă) din 1994 sau *Les propos spectacle: Études de pragmatique théâtrale* (coordonat de Sanda Golopenția, publicat la NewYork, Washington, Baltimore și Peter Lang Publishing) din 1996 este vorba de o evoluție de la studiul (ultra)specializat la o viziune mai

largă, orientată deopotrivă analitic și teoretic, dar și de ceea ce am putea numi o ieșire în lumea largă. E o viziune retrospectiv optimistă a unui bilanț ce s-ar vrea strict profesional. Dar, atunci când intervine experiența exilului, e mai greu să judecăm lucrurile (doar) așa.

Părăsind țara la începutul anilor '80, care însemnau și reluarea persecuțiilor împotriva celor ce fuseseră copii de foști deținuți politici (Anton Golopenția murise în închisoare în 1952, implicat fiind de autoritățile comuniste în procesul Pătrășcanu), limitarea libertăților cetățenești și înăsprirea dictaturii lui Nicolae Ceaușescu, Sanda Golopenția traversează o despărțire dureroasă, trăită și asumată ca atare. Stau mărturie cărțile ei din perioada imediat următoare, care întorc pe toate fețele posibile această experiență, uneori cu abia reținută durere, de mai puține ori cu ton izbânditor, alteori cu o privire critic scrutătoare sau nostalgică, dacă nu cu autovindecătoare. De la *Mitul pagubei* (Hiatus, Providence, 1986) la *Cartea plecării* (Editura Univers, Scriitori români în exil, București) din 1994 sau *America America* (eseuri, Editura Fundației Culturale Române, București) în 1996, *Vămile grave* (Editura Univers, București) în 1999 și *Emigranții Carter* (Paideia, București) în 2008, tema exilului consacră și intrarea Sandei Golopenția în literatură ca scriitoare.

Memorialistica de bună calitate, reflexivă, dar și cu mare impact evocator, îi asigură Sandei Golopenția un loc aparte în literatura exilului românesc și e un contrapunct emoțional și – bănuiesc – necesar la munca asiduă pe care orice exilat trebuie să o facă pentru a fi acceptat și recunoscut în țara de adopție. Dar publicarea acestor cărți după 1989 în România are și semnificația unei reîntoarceri. Cariera americană a Sandei Golopenția începe prin cursuri de italiană la Cornell University, Ithaca NY și se continuă cu limba și literatura franceză la Brown University din Providence, RI, unde ajunge în vârful ierarhiei didactice și se consacră și ca un activ mediator cultural între SUA și Franța, între SUA și România. Predă literatură franceză la Lyon, are proiecte de cercetare comune cu cercetători din Toulouse, dar și cu universități, muzee sau cercetători din România, Republica Moldova, Ucraina. Studiază și predă romanul francez modern și contemporan, traduce descântece românești și alcătuiește o bază de date consacrată poeziei magice (*Magic Love Poetry Database*), dezvoltată în cooperare cu Computer Information Services la Universitatea Brown.

Rezultă din această imensă și rafinată trudă, în care asociază colegi, prieteni și studenți americani, un eseu emblematic pentru noțiunea de aculturație și două cărți admirabile: *Desire Machines. A Romanian Love Charms Database* (Editura Fundației Regale, București) în 1998 și

Limba descântecelor românești (Editura Academiei Române, București) în 2007, care, alături de *Learn To Sing, My Mother Said. Songs of the Women of Breb/ Hori de femei din Breb* (traducerea textelor Ana Olos, Editura Ethnologica, Baia Mare), din 2004, o reconectează pe Sanda Golopenția cu trecutul familial, mama sa Ștefania Cristescu fiind o specialistă în folclorul magic (vezi *Descânțetele din Cornova-Basarabia*, editat, cu o introducere și note de Sanda Golopenția, Hiatus, Providence, 1984 și *Descântatul în Cornova-Basarabia*, editat, cu o introducere și note de Sanda Golopenția, Editura Paideia, București, 2003), dar și cu cercetarea etnologică românească de vârf (cum arată o cronică a Otiliei Hedeșan la volumul din 2007 sau comentariile lui Iordan Datcu). E un pas esențial spre cunoașterea folclorului și a culturii tradiționale românești dincolo de frontiere, o formă de dialog intercultural, pentru care nimeni altul nu ar fi fost mai potrivit. La fel se întâmplă și atunci când, în preocupările Sandei Golopenția, intervine solidarizarea cu problematica existențială a românilor care trăiesc în afara frontierelor statale ale României (vezi în 2009 cartea *Româna globală. Româna și vorbitorii ei în afara României*, Fundația Culturală Secolul 21, București).

Exilându-se, Sanda Golopenția a dus cu ea în bagajul existențial o mare povară. Cea a tatălui ucis în închisoarea de la Jilava. Renumitul sociolog Anton Golopenția are rădăcini în Banatul almăjean, a făcut studii strălucite, între care un doctorat în sociologie la Leipzig și Berlin, a fost un apropiat colaborator al lui Dimitrie Gusti și, alături de soția sa, a fost printre cei mai importanți reprezentanți ai Școlii Sociologice de la București.

Chiar din momentul emigrării în SUA și, mai ales după ce a avut acces la documente noi din arhivele românești, Sanda Golopenția a dezvoltat, într-un impresionant gest de răscumpărare, un vast proiect care îl privește pe tatăl pierdut pe când ea era doar un copil, în prag de adolescență. Acest proiect, pe care mă limitez să îl schițez doar, el fiind în mare parte obiectul prelegerii de azi a invitatei noastre, cuprinde în mod esențial trei direcții:

- Publicarea operelor complete ale sociologului Anton Golopenția și editarea cu un aparat critic impresionant a unei lucrări de teren, care nu ar fi apărut niciodată dacă nu ar fi fost anul 1989, *Românii de la est de Bug* vol. I, 615 p.; vol. II, 926 p. (cu o introducere și comentarii de Sanda Golopenția, Editura Enciclopedică, București, 2006), document ce interesează deopotrivă istoricii, sociologii, demografii și antropologii.

- Recuperarea biografiei și a contribuției lui Anton Golopenția la dezvoltarea sociologiei, statisticii, geopoliticii, în context interbelic și postbelic, inserate într-o istorie a Școlii Sociologice de la București (care o cuprinde și pe Ștefania Cristescu Golopenția) menită să definească lumea intelectuală din epocă, formele de asociere și colaborare profesională, proiectele, contradicțiile și frământările celor care au trăit la un moment dat în anturajul lui Anton Golopenția. La acest act de restituire extrem de cuprinzător participă în primul rând cele patru volume ale *Rapsodiei epistolare*, publicate între 2004-2014 la Editura Enciclopedică, însoțite de ample note și comentarii. Ele conțin corespondența tatălui cu familia, cu soția, dar și cu cercetătorii parteneri de echipă, inclusiv cu cei din Institutul Banat-Crișana, cu Dimitrie Gusti, care i-a fost o vreme mentor și apoi șef pe când acesta era ministru al educației și instrucțiunii publice), cu Sabin Manuilă, căruia i-a urmat pentru scurt timp la conducerea Institutului de Statistică, în anii grei de după al Doilea Război Mondial. Profilul unui intelectual de mare calitate umană și profesională iese la iveală, dar volumele sunt tot atâtea ferestre deschise spre stilul de viață și de interrelaționare al oamenilor, spre o istorie nu doar națională, ci și regională sau locală, personală, individuală, colectivă.
- Gestul de recuperare nu ar fi fost complet fără cel de restituire memorială a împrejurărilor care au dus la încheierea brutală a vieții lui Anton Golopenția, la doar 42 de ani, într-o temniță comunistă. Clarificării condițiilor în care ilustrul sociolog a devenit un condamnat politic, fabricându-i-se un dosar incriminator de „dușman al poporului” i se adaugă în lucrări esențiale ca *Ultima carte* (text integral al declarațiilor în anchetă ale lui Anton Golopenția, aflate în Arhivele SRI, editat, cu introducere, anexă și note de Sanda Golopenția, Editura Enciclopedică, București, 2001) sau *Viața noastră cea de toate zilele* (Curtea Veche, București, 2009), un tablou extrem de semnificativ al epocii. Pe lângă valoarea testimonială, volumele acestea, construite cu o vibrație personală aparte și cu un simț al justiției și al datoriei de împlinit, sunt exemplare pentru modul de a face o astfel de restituire: o migăloasă muncă de editare, realizată la parametri de maximă performanță. De altfel, lucrul bine făcut și făcut cu dedicare poartă fără îndoială marca Sanda Golopenția.

În anii de după 1989, care au realipit României pe cei pierduți prin exil, Sanda Golopenția s-a întors de nenumărate ori în țară pentru conferințe, îndrumare de teze de doctorat, lansări de carte, vizite la edituri, participări la expoziții sau proiecte de cercetare. Unele au adus-o pe Sanda Golopenția și în Universitatea de Vest din Timișoara, unde a conferențiat și a participat cu idei, sfaturi și intervenții la câteva dezbateri și proiecte în care au fost angajate cadre didactice ale universității noastre, din diverse generații și departamente. A donat numeroase cărți bibliotecii și studenților. Este membră de onoare a Societății Timișoara.

Prestația științifică de înaltă calitate a Sandei Golopenția a fost mereu însoțită de o prezență în spațiul public marcată de simț moral și spirit civic, ceea ce îi dă un profil intelectual aparte și o poate transforma într-un reper pentru generațiile tinere sau mai puțin tinere, care au responsabilitatea reconstrucției spațiului instituțional universitar ca un spațiu deschis și dialogal.

Atașamentul Doamnei Sanda Golopenția față de astfel de valori face ca titlul de Doctor Honoris Causa al Universității de Vest să fie nu doar un act de recunoaștere bine-meritat, ci și un gest de aderare a instituției care acordă titlul la spiritul pe care el îl definește.

COMISIA DE DECERNARE A TITLULUI

Președinte:

Rector

Prof. Univ. Dr. MARILEN GABRIEL PIRTEA

Universitatea de Vest din Timișoara

Membri:

Prof. Univ. Dr. OTILIA HEDEȘAN – *Prorector Universitatea de Vest din Timișoara*

Prof. Univ. Dr. RODICA ZAFIU - *Universitatea din București*

Prof. Univ. Dr. IOANA BOTH - *Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca*

Prof. Univ. Dr. ALIN GAVRELIUC – *Universitatea de Vest din Timișoara*

Conf. Univ. Dr. SMARANDA VULTUR - *Universitatea de Vest din Timișoara*

Conf. Univ. Dr. DANA PERCEC – *Universitatea de Vest din Timișoara*

Conf. Univ. Dr. MARIANA PITAR - *Universitatea de Vest din Timișoara*

PRELEGERE
Cu prilejul decernării titlului de
DOCTOR HONORIS CAUSA LITTERARUM HUMANIORUM
al Universității de Vest din Timișoara

UN PROIECT POLIFONIC

Sanda Golopenția

Domnule Rector,

Stimați membri ai Senatului,

Dragi colegi și studenți,

Doamnelor și domnilor,

Este pentru mine o onoare deosebită să primesc înalta distincție pe care mi-o conferiți astăzi. Universitatea de Vest din Timișoara îmi e apropiată, cu toată distanța care ne desparte, din multe puncte de vedere. În Timișoara săptămânii dintre 16 și 22 decembrie 1989 și a Proclamației care-i poartă numele, Universitatea aceasta, preocupată civic de realitățile bune și rele ale orașului, ale regiunii și ale țării, și-a făcut auzit glasul, nu o dată, în lupta care nu se încheie nicicând și nicăieri pentru o societate deschisă, democratică și conștientă de posibilitățile acțiunii bune ca și de capcanele care o pândesc. Activează în cadrul Universității de Vest colegi care-mi sunt dragi, preocupați de probleme esențiale cum sunt, în domeniul pe care-l cunosc, studiile culturale, de istorie orală, cercetarea memoriei locale, cu antenele pe care le împinge înspre țări vecine sau depărtate, și înțelegerea interacțiunilor complexe dintre identitățile timișorene, bănățene, sau românești minoritare din țările vecine. Grație lor, Universitatea de Vest e

recunoscută odată mai mult ca un centru inovator și intens de creație culturală solidă cu care Banatul, România, a treia Europă și Europa ca atare se pot mândri.

Timișoara în sine e un oraș de care mă leagă viața înaintașilor mei. Aici a învățat, la Liceul Diaconovici-Loga, tatăl meu, Anton Golopenția. Aici au trăit, o vreme, bunicii mei Emma și Simion Golopenția, împreună cu copiii lor. Aici veneam, în anii 1960, să vizitez un unchi drag, Romulus Golopenția.

La Timișoara am revenit, în mai multe rânduri, după anul 1989, bucurându-mă de fiecare dată de conlucrarea solidară la o reeditare de carte (*Românii din Timoc*) sau la lansarea unor volume (*Românii de la est de Bug*). Într-o lume grăbită, colegii timișoreni au găsit timpul de a zăbovi în scris asupra lucrărilor pe care le-am întreprins, departe dar aproape, în direcția culturii românești.

Pentru că, într-un fel, ceea ce fac de mulți ani la Providence, R.I. nu e departe de ceea ce faceți aici, am ales să vorbesc astăzi despre un proiect care dă culoarea de fond a ultimilor mei de ani de lucru. Îl numesc:

MARELE PROIECT, sau PROIECTUL POLIFONIC

În prezentarea lui mă voi mărgini la trei momente.

Actul I

Totul a început cu două scrisori întârziate: una către Ștefania Golopenția, soție, și cealaltă către doi copii: subsemnata, de 11 ani, și Dan Golopenția, de opt ani pe atunci. Tatăl meu, arestat ca martor în Procesul Pătrășcanu, le scrisese într-un moment, în anul 1951, în care-i devenise clar că, prins în angrenaj, nu va mai ieși viu din închisoare. Tratat ca „dușman al poporului” și deprins să cântărească lucid situațiile, îi va fi fost clar și că scrisorile acestea, deși scrise conform „codului” tolerat, nu ne vor fi transmise câtă vreme trăiește. Îmi imaginez însă că a nădăjduit ca, la moartea lui, ele să ne fie înmânate. Oricum, așa cum pusese în declarații, ca într-o sticlă aruncată în mare, tot ce dorea să transmită pentru mai târziu, scriind și jucând o ultimă carte, „urma alege” e dictonul care revine de mai multe ori, atunci când vorbește despre sine în cele 18 luni de închisoare, tot astfel scrisorile acestea erau menite să ne spună regretul că nu va mai apuca să-și arate dragul pentru noi trei și nici să ne ajute în lupta pentru viață, pe care o presimțea grea, sau să ne treacă ceva din ce știa ori simțea, așa cum se bucură să o facă orice părinte.

Scrisoarea către ea, Ștefania Golopenția nu a primit-o niciodată. Scrisoarea noastră ne-a parvenit, mie și fratelui meu, la peste 40 de ani distanță, când am ajuns să citesc în anul 1997, la Arhivele S.R.I., dosarul 40.002 al Procesului Pătrășcanu și, într-o bună zi, în cadrul lui, am dat peste textul, numerotat ca tot restul, „Sanda și Dănuț, dragii mei”. Cum, la fel cu viața noastră din acea perioadă, repertoriată de filatori-cronicari, care nu s-au mulțumit să noteze, în ture, ce face Anton Golopenția, ci ne-au inclus în istorisire și pe noi copiii, pe mama sau bunica, scrisorile acestea ne aparțin doar în parte, le-am publicat, printre celelalte declarații, în volumul pe care l-am intitulat *Ultima carte*, unde sunt cuprinse toate declarațiile în anchetă date de Anton Golopenția. Din ce mi se adresa mie în scrisoarea către copii, o frază a schimbat în bună măsură cursul ultimilor mei aproape douăzeci de ani. Era simplă. „Uită-te în cărțile mele”, spunea tatăl meu și, adresată copilului de atunci, fraza aceasta putea funcționa doar ca o încurajare și un îndemn la lectură. Prinsă însă în coconul timpului care i-a fost și ne-a fost refuzat, scrisă de un om pe care „patria”, așa cum s-a definit ea în anii 1950, îl suprimase brutal, deși toată truda lui de om fără vacanțe, fără agoniseală și fără carieră fusese pusă în slujba României cu competență și autenticitate, fraza revenea obsedant, punând sub semnul întrebării tot ce aveam eu însămi de încheiat: studii de pragmatică teatrală, centrate pe terenul mutant al așa-numitei Belle Époque, aflată în atâtea consonanțe de violență materialistă cu ce trăim astăzi; studii asupra instituțiilor de limbaj și asupra femeilor din Breb–Maramureș, creatoare de poezie naivă—de *hori*—cu forța cu care sătencele din Iugoslavia impuseseră lumii în anii 1960 pictura lor; studii, apoi, asupra acțiunii artistice, luând ca exemple invenția în Franța a unei specii teatrale (*improptu*-ul) sau obsesia dinainte de cuvinte a intersubiectivității (din care a ieșit, între timp, *Chemarea mâinilor negative*); studii, în sfârșit, asupra descântatului, ca acțiune complexă ghidată de cuvântul puternic al unor personalități sătești *sui generis*. Toate erau bune și frumoase, dar o rugămintă adia în fraza deschizătoare de drum, dincolo de ce pusese în ea tatăl meu, complicată și adâncită de ani răi care nu s-au încheiat încă deplin, căci nu au fost văzuți în răutatea lor de neînțeles.

Așa că am început cu ce era vizibil. Și m-am uitat în ceea ce înțelegeam că a fost trăit, în ciuda torturii, ca ultima carte pe care o scria, ca ultimul prilej de a ține în mână un stilou, chiar dacă cerneala era din ce în ce mai apăsătoare. În anii 1950–1951, cei arestați ca martori își scriau încă singuri declarațiile, primeau, după „interogare” hârtie și cerneală și puneau pe hârtie ce reieșise din convorbiri. Iar Anton Golopenția și-a scris declarațiile cu grijă vizibilă, cu, în surdină, bucuria de a scrie și a citi ce a scris, a cărei lipsă a fost pentru el fatală în aceeași măsură cu

privațiunile și agresiunile fizice. Timp de aproximativ trei ani, casa roșie din Glendale Avenue unde locuim a devenit echivalentul unui spațiu de detenție, m-am simțit trăind fără lumină și fără semeni în celulele cavou și am transcris la calculator, de una singură, ceea ce a devenit volumul *Ultima carte*. Lucrând, mă uitam la textele care înlocuiseră cărțile în timpul celor 18 luni de închisoare și agonie. Nu numai la declarațiile lui Anton Golopenția, ci și la declarațiile altor funcționari de la Institutul de Statistică, cu care fusese confruntat. La declarațiile, apoi, ale altor oameni incluși în snopul Lotului Pătrășcanu. Am vrut după aceea să aud, cum le-a auzit el, vocile anchetatorilor. Și volumul *Ultima carte* creștea pe măsură, devenea *polifonic*, așa cum au fost, în anii aceia, locurile în care s-a suferit și s-a murit fără rost, istovindu-se din nou o puțință de închegare românească. În spatele anchetatorilor, arhivele îmi revelau manualele de logică a chestionării și indicațiile date de consilierii sovietici ai momentului. Cei pentru care o parte din declarații erau dactilografiate și traduse în limba rusă. Declarațiile erau citite și adnotate de mărimile zilei, Gheorghiu-Dej însuși nu lipsea, cu sublinieri apăsate în culori multiple al căror tâlc rămâne în parte necunoscut. Interesați de comunicare ca niște lingviști, anchetatorii făceau scheme care să ilustreze cum călătoresc informațiile de la un grup de prieteni la altul, prin indivizi care le aparțineau și unuia și altuia. Toate se cereau și au fost incluse în volumul *Ultima carte* care, în mintea mea, devenea prototipul suprimării intelectualilor în România comunistă. A venit rândul, firește, al doctorilor care declarau că A. Golopenția a murit de TBC fibro-cazeos, că ar fi putut fi salvat dacă ar fi fost alimentat în mod corespunzător; al interogării Ștefaniei Golopenția cu privire la modul în care a aflat că A. Golopenția a murit, din moment ce, conform procedurii, familia nu fusese oficial informată nici de arestare (tatăl meu dispăruse de la Biblioteca Academiei), nici de deces; al proceselor-verbale de ardere a buletinului; al proceselor-verbale de vărsare la Banca Națională a monedelor confiscate prin percheziții la domiciliu; doi ani mai târziu, al proceselor verbale de predare a efectelor personale (șireturi, un stilou, batiste, o curea) către Ștefania Golopenția. Crima de stat devenea vizibilă în atrocitatea ei anonimă, în absurditatea ei meschină și de neînțeles.

Pentru ca aceasta să fie măsurabilă, era însă necesar și ca cititorul să cunoască vocea liberă a lui A. Golopenția. Nu pentru că declarațiile s-ar fi abătut de la ea. E, dimpotrivă, impresionantă continuitatea cu ce scrisese Anton Golopenția înainte de închisoare. Dar pentru că era vorba în anchete de scrisorile trimise în țară și în străinătate în anii 1947–1948, pentru că el le

declarase și, confiscate, acestea îmi trecuseră pe dinaintea ochilor atunci când am răsfoit, zile în șir, dosare fără sumar. Volumul a sporit din nou.

Când a apărut, în 2001, la 50 de ani de la moartea în închisoare a lui A. Golopenția, volumul *Ultima carte*, publicat de o editură de excepție—Editura Enciclopedică—, ceea ce a prins atenția cititorilor au fost „Sugestiile pentru un regim viitor”. Faptul că, într-un septembrie fără perspectivă al anului 1949, omul acesta, încă tânăr, de doar patruzeci de ani, se așezase și se gândise la faptul că, în anul 2000, avea să se instaleze o *Pax Americana* pe care era de datoria exilaților români să o fructifice (A. Golopenția se referea la prietenii lui, la Brutus Coste, la Titus Pogoneanu, la Sabin Manuila, fostul director al Institutului de Statistică) a galvanizat cititorii și a fost pus în centrul multora dintre multele reacții. Un text a punctat totuși, în ecou de suflet cu ce trăisem, acel intolerabil „de patrie ucis”, care mi se părea și continuă să mi se pară că trebuie să ne dea de gândit ani mulți de acum înainte.

Actul II

În iarna anului 2002, aflându-mă la București pentru scurt timp în vederea lansării la târgul de carte “Gaudeamus” a volumului A. Golopenția—*Opere complete*, vol. II. *Sociologie* (Editura Enciclopedică), am vizitat, cum o făceam de obicei, Institutul Național de Statistică. Stăruiam în încercarea de a descoperi soarta lucrărilor personale ale lui A. Golopenția, pe care acesta le lăsase la birou în septembrie 1948, când demisionase de la Institutul Central de Statistică (I.C.S.), și nu le putuse recupera, nemaîngăduindu-i-se de către portar nici măcar să intre în institutul pe care îl condusesse ca Director General. Primită cu înțelegere de Directorii noii instituții continuatoare a I.C.S., Dr. Aurel Camara și Dr. Daniela Elena Ștefănescu, mi s-a subliniat, odată mai mult, zădărnicia încercării. Căutaseră și ei, împreună cu bibliotecarii, hârtiile lui Anton Golopenția, fără succes. Mutată în mai multe rânduri, arhiva Institutului îmi stătea la dispoziție spre a mă convinge. Am urcat deci la ultimul etaj al clădirii. Arhiva ocupa o bună parte din el. Încăperea uriașă, neîncălzită, era ticsită de documente stivuite pe rafturi care urcau neobișnuit de sus, înșirate pe jos între ele, sau închise în dulapuri metalice. Era frig și praf, cu muște moarte, stăteam cu geamul deschis. Cataloagele nu s-au dovedit de mare ajutor pentru ce căutam. Nu exista un catalog de manuscrise. Stimulată de imposibil, am luat hotărârea de a proceda primitiv, pipăind cu mâna și cu ochiul conținutul fiecărui raft de jos până sus, spre a mă asigura de parcurgerea integrală a materialului. Operația era grea și nerăsplătitoare. Mă minunam

eu însămi de scările pe care urcam agil și de înălțimea la care răzbeam. Lucram de dimineață, după amiaza era de acum înaintată și nu descoperisem nimic. Am revenit a doua zi. După alte șase sau șapte ore de migală, ajunsesem la peretele din fund al încăperii. Ultimul șir de rafturi. Am ridicat capul spre a măăsura ce rămăsese și trebuia bifat ca să mă liniștesc. Și acolo, sus de tot spre stânga, am văzut un grupaj de trei mape (ocupau aproximativ o jumătate de metru) pe al căror cotor era marcată gros o singură literă: „G”. Nu înțeleg nici acum certitudinea și trepidația cu care am urcat spre mapele acelea. Erau, într-adevăr, hârtii ale lui Anton Golopenția. Cineva, un bibliotecar, le redusese identitatea la o inițială prudentă. Și așa, ferite de timpuri haine, mapele tatei ajunseseră până la mine, acolo sus, în dreptul Casei Poporului. Cum am coborât în Cabinetul Directorului General, cum i-am povestit întâmplarea și tot ce a urmat nu mai are importanță. Ce pot să spun e că *Anexa* volumelor *Români de la est de Bug* conține, masiv, documente din mapele „G”, care au venit miraculos spre mine acum doisprezece ani.

Așa cum se prezintă, cele două volume A. Golopenția, *Români de la est de Bug*, apărute în anul 2006, își propun readucerea în memorie a unei pagini uitate a cercetării sociologice și demografice românești și, prin aceasta, a unor aspecte importante ale vieții comunităților românești dăinuind neștiute, departe în Ucraina, incluzând bazinul Donbassului, în anii celui de al Doilea Război Mondial. Datele prezentate sunt doar o parte a celor care fuseseră adunate și sistematizate de echipa I.C.S. și totalizau, după informațiile de care dispunem, cinci lăzi de recensământ.

Volumele *Bug* au, din nou un caracter *polifonic*. El derivă din faptul că, la fel cu *Ultima carte* sau cu seria de corespondență pe care am intitulat-o *Rapsodia epistolară*, lucrarea se înscrie într-o vastă operație de arheologie culturală și existențială în care multiplicitatea vocilor amintește de multiplicitatea obiectelor prin a căror atentă comparație arheologii ajung să reconstituie perioade demult trecute. Realitatea vieților românești de la est de Bug, pe care cercetarea a ajuns să o apropie de noi, nu cuprinde însă mai mult de două sute de ani. Sunt speranțe că, parcurgând texte redactate deopotrivă de membrii echipei care s-a deplasat pe teren, de cei câțiva specialiști care scriseseră, în Rusia, în România sau în Ucraina, despre românii de la est de Bug, de cei care au contribuit la zădărnicierea eforturilor echipei și de cei care, dimpotrivă, cu sau fără voie, au adus până la noi paginile de față, și comparând punctele de vedere politice și ideologice care s-au înfruntat cu privire la acest material, vom ajunge la o imagine de ansamblu

care să îngăduie reflecția negociată asupra unui aspect important al sociologiei, demografiei, istoriei și al identității culturale românești.

Miezul acestui volum, listele de sinteză a rezultatelor campaniei I.R.E.B., îmi era cunoscut încă demult, din arhiva familiei (AFG), pe care am străbătut-o integral înainte de plecarea în Statele Unite, în anul 1980. Plănuisem, nu o dată, să le public ca atare și așteptam clipa potrivită încercând să le plasez într-un context pentru care nu dispuneam decât de puține date: un număr de fotografii obținute de la Nicolae Economu, amintiri ale lui Nicolae Marin-Dunăre. Încercasem, fără a reuși, să aflu amănunte de la Gheorghe Retegan, pe care-l întâlneam, în acea vreme, la Biblioteca Academiei.

Sursa principală a volumelor *Bug* o reprezintă însă dosarul 40.002 al procesului L. Pătrășcanu și dosarul 19.059 al Parchetului Curții București–Cabinetul Crime de Război din Arhivele S.R.I. Am parcurs aceste dosare în anii 1997 și 1998. Urmăream, pe atunci, lămurirea circumstanțelor arestării și morții lui Anton Golopenția, lucrând la volumul *Ultima carte*. Pe parcursul consultării materialului, am întâlnit și reținut în vederea unui proiect următor o serie de texte privitoare la operația de identificare a românilor de la est de Bug.

Materialul cules și interpretarea lui incipientă de către Anton Golopenția și echipa sa aduc date importante pentru *sociologi și istorici* (în special privind mișcările de populație în Țara Românească și Moldova, procesele de deznaționalizare spontană sau forțată în cadrul imperiului țarist și în statul sovietic), pentru *antropologi* (obiceiurile, întrepătrunderile între cultura tradițională a moldovenilor, ucrainenilor și cea rusească), pentru *dialectologi și sociolingviști* (descrierea vorbirii moldovenești de către E. Seidel, dar și bogatul corpus acumulat prin ce rămâne din culegerile lui Ion Apostol, Ion Chelcea, N. Economu, A. Golopenția, Anton Rațiu). Acestea din urmă pot ajuta nu numai la o configurare a diversității competențelor lingvistice ale moldovenilor în raport cu limba română, ci și în studierea trilingvismului care le încadrează, sau a politicilor lingvistice de control și limitare a orizontului cultural al limbilor dominate.

Pe plan practic, studierea, în măsura în care mai este posibilă astăzi, a celor strămutați de la est de Bug în sate din sudul Basarabiei sau în Banat poate adânci rezultatele și memoria lucrărilor de repatriere.

Pe plan teoretic și metodologic, zestrea de concepte și metode de studiu al comunităților minoritare elaborate cu prilejul lucrărilor I.R.E.B. sau sugerate de ele își așteaptă cercetătorii.

La încheierea proiectului, mi-am amintit de o convorbire avută în România cu istoricul britanic Hugh Seton-Watson, care mărturisea că ar fi gata să meargă în Africa pe urmele chiar și ale unui singur englez, spre a vedea cum și-a orânduit viața și ce a realizat pe alte meleaguri. Cuvintele acestea intră în ecou cu ideile despre cercetarea la est de Bug ale lui A. Golopenția, care insista asupra faptului că moldovenii trebuie căutați chiar și în satele în care riscă să fie doar unul.

Cu dificultăți pe care le-am evocat în introducerea volumelor *Bug*, Echipa I.R.E.B. a respectat acest deziderat. La sfârșitul cercetărilor ei, s-a știut dintr-o dată mult mai mult decât se bănuise că se poate ști despre românii răzlețiți sau formând comunități compacte în partea depărtată, cvasi-invizibilă pentru noi atunci, a Ucrainei.

Vămuită de împrejurări, recolta bogată a echipei I.R.E.B. e prezentată doar în mică măsură în volumele pe care le-am adus, după o muncă de patru ani și cu o întârziere de peste o jumătate de secol, în fața cititorilor. Sper însă că aceste volume sunt doar un început și că acțiunea de regăsire a materialelor culese între 1941–1944 de echipa I.R.E.B. va fi continuată de cercetători din România, Republica Moldova, Ucraina și Rusia, în spiritul de conlucrare pe care îl imagina, chiar în închisoare fiind, Anton Golopenția.

Studiul feluritelor ramuri ale aceluiași trunchi etnic este firesc și dătător de energii pentru cei care îl întreprind. Cultura națională, în care se varsă în cele din urmă toate informațiile astfel adunate se aseamănă—spunea vizionar Simone Weil, tot în anii cruzi ai celui de al Doilea Război Mondial—cu un lan de grâu. Ea îl hrănește binevenit și darnic pe fiecare, cu bucurii și întristări care-i adâncesc și lămuresc identitatea. Atâta timp cât nu vedem în ea nimic deasupra sau diferit de o hrană a sufletului și a minții, ea nu este nicidecum respinsă, mai mult, ea trebuie salutăată.

Poate că e timpul să încercăm să scoatem de sub sfîelile tăcerii de cultură mereu altfel dominată și mereu îndoindu-se de sine, momente, cum a fost cel al cercetării I.R.E.B., în care s-a îndrăznit tinerește întâlnirea cu semeni înstrăinați de multă vreme, dar păstrând încă nume și vorbe prin care puteau fi contactați și înțeleși. Momente de acest fel luminează nu numai un aspect al trecutului românesc, sau modul în care se poate vorbi astăzi despre o diversitate românească, ci și însemnătatea îndrăznelii vizionare a cercetătorilor noștri de ieri și de mâine.

Actul III

Scrisorile sunt una din căile prin care pătrundem în spiritul unei epoci și în miezul frământărilor celor care au trăit-o, încercând s-o modeleze. Scrise relativ spontan, fără armătura prudent cântărită cu care înaintează spre publicare eseul, și fără travestirile sau parțialitatea pe care le presupune romanul cu cheie, ele ne aduc în față, alături de personalitatea vie și singulară a autorului, forma și textura relației trăite care i-a unit, o vreme, pe corespondenți. Fiecare scrisoare este, în mod explicit și definitiv, parte a unui dialog epistolar pe care-l încifrează și alimentează, găzduind ideile și obiecțiile previzibile ale adresatului, permițând recuperarea parțială a replicilor lui trecute, evocând experiența comună a corespondenților, aducând la zi cunoașterea prezentului trăit la distanță de fiecare în parte. Poate de aceea, forma optimă de lectură (și, implicit, de publicare) a unei corespondențe impune „ascultarea“ ambelor voci, parcurgerea pe rând și cu egală atenție a cât mai multe dintre mesajele care au circulat într-o direcție sau în cealaltă.

În practica publicării, se tinde însă mai degrabă spre publicări selective și unidirectionale de scrisori, care, izolate astfel de dialogul din care au rezultat, reușesc să transmită implicit doar o parte din viața care le-a însuflețit cândva. Se publică, bunăoară, scrisorile celor care au atins o formă sau alta a celebrității, trecându-se sub tăcere, chiar atunci când ele sunt disponibile, replicile epistolare ale corespondenților lor mai puțin notorii. Și, chiar în cazul celor dintâi, se aleg scrisorile literare realizate sau cele cu valoare de document și se lasă în umbra arhivelor textele care nu pot fi asociate unui tip sau altul de „beneficiu“ cultural. Poate de aceea știm atât de puțin despre felul în care s-au legat și dezlegat alianțe, colaborări sau prietenii între cei care și-au fost contemporani, împărțind misiuni, realizări sau înfrângeri, fiindu-și aproape și apoi, dintr-odată, departe spre a se apropia iar, în funcție de noi circumstanțe și de vechi potriviri.

Renunțând la publicarea exclusivă a scrisorilor lui Anton Golopenția, care ar fi sărăcit mulțimea epistolară cu aproximativ două treimi și care ar fi oferit o imagine lacunară a dialogului trăit prin scris, am optat pentru *schimbul epistolar*, iar nu pentru scrisori, ca unitate de bază a seriei. Aceasta a asigurat o continuitate mai strânsă între dialogul vorbit al celor care-și sunt în preajmă și completarea lui prin dialog epistolar atunci când distanțele sau circumstanțele o impun. În plus, s-a atenuat astfel opoziția cantitativă între schimburi epistolare masive (de peste 20 de scrisori) și schimburi epistolare minime (cuprinzând o singură scrisoare). Un schimb

epistolar minim, sau unul *redus*, de între două și cinci scrisori, poate fi deseori tot atât de important ca un schimb epistolar masiv ori mediu (de între 6 și 20 de scrisori), semnalând o relație sau un moment cheie din viața corespondenților.

Încă de la începutul lucrului, am fost pusă în fața unei alternative. Puteam publica în volume separate schimburile epistolare relevante sociologic; pe cele cu teme de statistică, demografie și geopolitică; schimburile epistolare privind literatura, arta sau filosofia; scrisorile de familie; scrisorile bănațene etc. Sau, dimpotrivă, și aceasta este alternativa pentru care am optat, puteam cufunda într-un ansamblu epistolar unic toate schimburile de scrisori de care dispunem.

Avantajele primei opțiuni nu erau de neglijat. Cititorii specializați ar fi mers direct la schimburile epistolare care-i interesau, fără a mai fi puși în situația de a le căuta printre multe altele cu profil diferit. În plus, volumele, compacte și de mai mici dimensiuni ar fi fost mai ușor de tipărit și de difuzat. Neajunsurile acestei alternative nu mi s-au părut însă acceptabile.

În primul rând, publicarea de volume tematice ar fi abolit exact *ansamblul organic de scrisori* pe care mi se părea important să-l aduc în fața cititorilor. Or acesta este interesant în sine, permițând cititorilor să vadă cu ochiul liber *limitele până la care pulsează într-o comunitate personalitatea unui individ*, în cazul nostru a lui A. Golopenția, care este deopotrivă adresantul și adresatul scrisorilor pe care le reproducem. Trierea materialului de inclus în volumele cu temă ar fi dus inevitabil la eliminarea unui număr important de schimburi epistolare care, nepretându-se la includerea în unul sau altul dintre ele, ar fi rămas să doarmă în arhive. Puse cap la cap, volumele tematice ar fi transmis trunchiat, înăsprind opozițiile sau distincțiile, imaginea câtorva aspecte ale preocupărilor lui A.G., dar nu ar fi dat cititorilor posibilitatea de a surprinde tocmai ceea ce îl face unic printre membrii Școlii sociologice de la București: deschiderea fără egal și pe toate planurile către oameni de profesii, formații și apartenențe social-politice dintre cele mai diferite.

Firește că un ansamblu de scrisori nu e niciodată complet. Cel care le-a primit le triază de-a lungul anilor. O fac de multe ori, în locul lui, împrejurările. Publicat integral, ansamblul epistolar disponibil care gravitează în jurul aceluiași individ conține însă de multe ori cheia extensiunii lui adevărate. Corespondenții menționează și comentează scrisori pe care le-au scris sau primit și de care nu dispunem. Din permanenta referire la trecut și prezent, fiecare scrisoare țese relații noi de gând și faptă, înglobând în sinteze organice mereu mai net configurate și ce se scrie și ce se gândește în spațiul dialogal creat de corespondenți.

Prin diversitatea lor, schimburile de scrisori ale *Rapsodiei epistolare* constituie o oglindă cu fațete multiple a României interbelice. Cum am lucrat îndeosebi cu scrisorile *păstrate* de Anton Golopenția, am avut și am impresia că, în esență, o idee directoare străbate întregul material pe care el l-a ferit de distrugere: aceea a felului în care fiecare din cei care scriu își caută menirea, rostul major sau de moment, în peisajul vieții românești, fie ea culturală, economică, sau politică. Nu e clar dacă o asemenea idee plutea în aer în epoca respectivă sau dacă ea stătea pur și simplu la baza relațiilor și afinităților dintre A. Golopenția și corespondenții săi. Poate că acesta a fost de altfel criteriul, obscur sau conștient, pornind de la care Anton Golopenția a conservat cu grijă nu numai corespondența cu cei uman sau profesional apropiați, ci și scrisori provenind de la oameni pe care îi cunoștea mai puțin sau chiar deloc. Așa cum sunt, scrisorile lungi și scurte ale acestei serii, în care Anton Golopenția este adresant sau adresat, focar al unei constelații de contemporani, îmi par a reprezenta *o rapsodie epistolară a culturii românești*. Pentru cei care se ocupă de sociologia culturii, seria aceasta permite abordarea sistemului multiplu și dinamic de relații umane, instituționale sau pur accidentale care configurează o generație sau o epocă, precum și a convingerilor comune care i-au unit, dincolo de vârstă, profesie sau apartenență politică, pe cei având de înțeles și înfruntat aceleași mari chemări, obstacole sau întrebări.

Dincolo de lumina pe care o aruncă asupra figurii lui Anton Golopenția și asupra corespondenților antrenați în schimburi epistolare masive ori medii, cu toții relevanți în cultura românească (și uneori internațională) a epocii, mulți dintre ei rămași necunoscuți publicului cultivat, *Rapsodia epistolară* ne oferă în mod esențial imaginea, în direct, a interbelicului românesc în ansamblu, cu căutările lui, cu grupurile care au aspirat sau s-au mobilizat în vederea înțelegerii și mlădierii circumstanțelor epocii, cu polifonia soluțiilor și a aspirațiilor.

În alcătuirea *Rapsodiei*, munca prestată se aseamănă întrucâtva cu cea a romancierului care-și propune să scrie un roman sumă. *Notele și comentariile* prin care am introdus fiecare schimb de scrisori mi-au prilejuit bucuria adâncirii de fapte și întâmplări pe care le cunoscusem uneori prin experiența directă, dar distrasă sau încețoșată, a descoperirii altora noi. Dacă nu am vorbit de *roman epistolar*, faptul se datorează sentimentului că paginile *Rapsodiei* însumează de multe ori partea cea mai reală și mai adâncă a existenței autorilor lor, că ele se întemeiază întotdeauna pe realitatea cotidiană și că, din acest punct de vedere, textele reproduse au valoare de document, de *istorie epistolară* (așa cum vorbim de *istorie orală*) și nu ascultă în primul rând de stringențele estetice de structurare sau de abandonare a conturului exact al întâmplărilor cărora

trebuie să le răspundă un roman, oricât ar fi el de „adevărat”. Provocate de pura asamblare a scrisorilor, ecourile multiple și izotopiile „organice” sunt însă multiple și nu pot fi neglijate.

În afară de corespondenții pe care și-i alege, Anton Golopenția a devenit și a rămas adresat pentru mulți din cei care l-au avut coleg de școală, facultate, monografie, studenție în Germania, echipă regală, cercetare, Institut Social Român, Institut de Statistică. Dacă ne-am fi limitat la corespondenții „importanți”, am fi pierdut din vedere scrisorile de școlari bănățeni sau ardeleni, studenți bucureșteni, învățători și profesori din toată țara sau artiști și scriitori care adresau petiții Ministerului Instrucției, Cultelor și Artelor, soldați, monografiști gustieni și echipieri ai Fundației, părinți și frați, rude, săteni sau orășeni, bucureșteni, bănățeni timișoreni sau bozoviceni, ardeleni, moldoveni, grație cărora *Rapsodia epistolară* a dobândit o rezonanță amplificată, asigurând, metonimic, cunoașterea, nu a unui intelectual izolat, nu a câtorva grupuri intelectuale de elită (de sociologi, statisticieni, filosofi, scriitori, artiști plastici), ci a stării de spirit generale și a problemelor pe care le-a ridicat generațiilor active perioada interbelică.

Ansambluri de scrisori de tipul celui pe care îl prezentăm pot și ar fi util să devină obiect de studiu pentru sociologi, istorici sau psihologi. Nu s-ar mai opera în acest caz în cercetarea istoriei sau a psihologiei culturii, numai cu personalități sau *grupuri explicite* de indivizi (regrupați în jurul unei instituții—„Școală”, revistă, asociație, institut de cercetare, partid etc.), ci și cu *grupuri implicite*, invizibile cu ochiul liber, cum este, între altele, grupul tuturor celor care au la un moment dat același partener de corespondență. Grupurile acestea implicite sunt rareori etanșe. Ele se intersectează cu altele, abordează teme similare sau diferite în raport cu acestea, cunosc dinamici diferite și, în genere, ar trebui studiate comparativ. Publicarea integrală a mai multor ansambluri de schimburi epistolare ne-ar putea ajuta să înțelegem, alături de *profilul* unei personalități sau al unui grup cultural, conceptul de *acțiune culturală în epocă a unui individ*. Regrupând corespondenții dispuși în calitate de adresanți sau de adresați în jurul unei personalități culturale, am ajunge să putem defini numeric, fie și vag, amplitudinea acțiunii culturale a personalității respective.

Corespondențele masive sau medii ne permit să surprindem etape diferite ale evoluției celor care scriu. Devine astfel posibil să nu mai identificăm un individ cu imaginea maximă finală pe care o propun biobibliografiile, ci să-l surprindem în mișcare, cu ezitățile, perioadele mai puțin consistente și perioadele de acțiune desfășurată ale existenței sale.

Correspondenții diferă de interlocutorii pe care-i întâlnim în volumele de istorie orală și o comparație sistematică între atitudinile lor caracteristice se impune, pentru a combina fertil cele două surse de informație. La nivel factual, scrisorile, scrise de obicei la cald, în miezul întâmplărilor, tind să fie mai precise decât istoria orală, în care neajunsurile memoriei sau, dimpotrivă, travaliul ei de justificare, raționalizare, exaltare a importanței celui care rememorează ne îndepărtează, deseori considerabil, de faptul brut. Pe de altă parte, scrise sub imperiul urgenței, scrisorile riscă să nu fie întotdeauna elaborate la nivelul interpretării. Dimpotrivă, în istoria orală, interpretarea e deseori în exces și se cere cântărită și interogată atent pentru a regăsi dozarea optimă. Între cele două ipostaze, se interpun, scrise doar atunci când se desprind firesc de purtătorul lor, mesajele *organice* pentru care Anton Golopenția tinde să rezerve de fapt cuvântul *scrisoare*. Nu întâmplător remarcam decalajul, caracteristic unora din mesajele lui Anton Golopenția, între *momentul întâmplării* și *momentul scrisorii*. Acesta din urmă survine de la sine, destul de departe de cele petrecute pentru a permite reflecția și, încă, destul de aproape de cele întâmplare, pentru a reține fără devieri faptele.

Confruntând documente distincte, scrise sau vorbite liber cum sunt scrisorile sau rapoartele de lucru și dialogurile de istorie orală cu documentele scrise sub imperiul forței, cum sunt declarațiile în situație de arest, măsurând distanțele dintre ele și căutându-le explicația, ne putem apropia treptat de realitatea pe care fiecare dintre ele o spune pe cât o ascunde. *Rapsodia epistolară*, *Românii de la est de Bug* ca și *Ultima carte* se vor piese ale marelui *puzzle* din care încerc să assemblez, alături de dumneavoastră, colegi și prieteni dragi, trecutul apropiat al generațiilor care ne-au precedat.

CURRICULUM VITAE

1. Sanda Golopentia

Profesor Emerit

Departamentul de studii franceze

Brown University, Providence RI 02912.

2. ADRESA:

16 Glendale Ave, Providence RI 02906. Tel: 401-421-1075.

3. STUDII:

A. Universitatea din București, 1961.

B. Studii avansate:

Master în lingvistică, Universitatea din București, 1961.

M.A. *ad eundem*, Brown University, 1988.

Certificatul de traducător în limba franceză (literatură și lingvistică, Universitatea din București 1964).

Doctor în lingvistică, Universitatea din București, sub îndrumarea Prof. Dr. Ion Coteanu)

C. Teza cu titlul *Semantica transformațională a limbii române*.

D. Limbi străine:

Franceza, italiana, engleza, spaniola, germana, rusa.

4. POSTURI OCUPATE:

Mai-august 1963: Asistent cercetător la IRED, București, România, în domeniul lingvisticii structurale.

August 1963- aprilie 1969: Cercetător asociat la IRED, în domeniul lingvisticii structurale, stilisticii, poeticii și fonologiei.

1967-1972: Lector la Catedra de limbă și literatură română, Universitatea din București.

Aprilie 1969- aprilie 1971: Cercetător la IRED, în domeniul gramaticii transformaționale și semioticii.

1970-1973: Lector în cadrul Laboratorului de semiotică, Universitatea din București.

August 1971 – aprilie 1980: Cercetător la IRED, în domeniul analizei contrastive, teoria actelor de vorbire, pragmatica, semiotică și comunicare rituală.

1972/1973: Lector la Catedra de Filosofie a Universității din București (semiotică).

Februarie- mai 1981: profesor asociat de limba italiană, la Departamentul de limbimoderne și lingvistică, Cornell University, Ithaca NY.

iunie 1981: coordonator echipă de cercetare în domeniul literaturii comparate și semioticii la International Summer Institute for Semiotic and Structural Studies, Vanderbilt University, Nashville Tenn. (vezi Vincent Leitch, Paul St-Pierre, Paul Thibault, și Clive Thomson. "The Semiotics of the Vanderbilt Environment", *Semiotica* 42 (1982), 2/4, p. 239–240 și 241).

Iunie -august 1981: Lector de limba italiană, Cornell University Summer Session, Ithaca NY.

Iulie 1981- iulie 1982: Lector invitat, Departamentul de studii franceze, Brown University.

Iulie 1982- iulie 1987: Conferențiar, Departamentul de studii franceze, Brown University.

Septembrie 1984- iunie 1985: Rezident în cadrul Programului Brown la Lyon, Franța.

1 iulie 1987: Conferențiar, studii franceze.

1 iulie 1990: Profesor, studii franceze.

1 iulie 2010: Profesor emerit, studii franceze.

5. PUBLICAȚII, CERCETARE

A publicat în domeniile lingvisticii structurale, gramaticii transformaționale, poeticii și semioticii, filosofiei limbajului, teoriei literare și studiilor culturale. S-a ocupat și de activitatea Școlii de Sociologie de la București în perioada interbelică și a publicat articole destinate comunității române din Statele Unite ale Americii.

a. **34 de cărți:**

Din care 17 cărți de autor:

- 1968 (cu E. Vasiliu) *Sintaxa transformationala a limbii romane*, Bucuresti: EA, 329 p. **Reviewed by:** V. Stirbu, *Cercetari lingvistice* (CL) 15 (1970), 361-363; G. Pana-Dindelegan, *Limba româna* 19 (1970), 478-482; C. Gruita, *Studia Universitatis Babes-Bolyai, Philologia* 15 (1970), 1, 139-140; M. Radulescu-Mendea, *Studii si cercetari lingvistice* (SCL) 22 (1971), 5, 534-540; I. Vincenz, *Revue roumaine de linguistique* (RRL) 16 (1971), 3, 251-255.
- 1972 (cu E. Vasiliu) *The Transformational Syntax of Romanian*, Bucharest: EA—The Hague, Paris: Mouton, *Janua Linguarum, Series Practica* 195, 198 p. **Recenzii:** Robert J. Di Pietro, *Georgetown University Papers on Language and Linguistics* 8 (1972), 126-127; P. Sgall, *Journal of Linguistics* 11(1975), 368; D. C. Walker, *Canadian Journal of Linguistics* 20 (1975), 1, 122-123; C. Merritt-Ruhlen, *Romance Philology* 31 (1977), nr. 1. 158–159.
- 1986 *Mitul pagubei* /Loss-Gainer/. Providence: Hiatus, 156 p. **Reviewed by:** Monica Lovinescu, *Dialog* 36/37 (April 1987), p. 14–15; Nicholas Catanoy, *Miorita* XI (1987), p. 99; Mihaela Albu. “Reflectii asupra unor carti ale Sandei Golopentia sau Despre scrisul ca forma de afirmare a culturii românesti” /Reflections on Several Books by S.G.: Writing for Romanian Culture/, *Romanian Journal* (New York), 3.2.2001, p. 16; Cornelia Stefanescu. “Cartile întoarcerii” /Books of Returning/, *Anotimpuri literare* (Timisoara), IX (2001), Nr. 35, p. 3. Nicholas Catanoy, *Romanian Literature. Book Reviews*, Cluj: Casa Cartii de Stiinta, 2010, p. 93; Monica Lovinescu, *Unde scurte*, IV, Humanitas, p. 318–323 și *Rastimp*, 1 (51)/2010), p. 22–24.
- 1988 *Les voies de la pragmatique*. Stanford French and Italian Studies, Anma Libri, 242 p. **Recenzii:** *French Studies*, vol. XLV, issue 3, p. 373–374.
- 1994 *Voir les didascalies* (cu M. Martinez Thomas). CRIC, Université de Toulouse Le Mirail & Editions Ophrys, Paris, 243 p. **Recenzii:** Frédéric Maurin in *Théâtre/Public*, Paris, nr. 121 (January-February 1995, p. 50-52); Iulian Baicus, *Teatrul azi*, nr. 11–12 (1996), p. 37; Eva Golluscio de Montoya, *Caravelle*, 1995, vol. 65, p. 288–290.

- 1995 *Cartea plecării /The Book of Departing/,* 240 p. Bucharest: Editura Univers, Scriitori români în exil (Romanian Writers in Exile), 240 p. **Recenzii:** Smaranda Vultur. “Cartea reîntoarcerii,” *Orizont* (Timisoara), VII (1995), nr. 2 (1368), p. 7, 15; Paul Schweiger. “Limba în care ne-am născut,” *Revista mea* (Tel-Aviv), XXXIII (1995), nr. 1667 (April 10), p. 5, 16; Alina Constanceanu. “Jurnal de emigrant,” *Timisoara*, VII (1996), nr. 8 (1460), 12-I-1996, p. 7; Dan C. Mihailescu. “Traitul departe,” 22, VII (1996), nr. 5 (31 January–February 6), p. 15; Dan C. Mihailescu. “Două cărți recomandate cu albine,” *Aldine/ Supliment săptămânal al ziarului România Libera*, I (1996), nr. 3 (March 15), p. 1; Romulus Bucur. “...geamantanul patrie,” *Arca* (Arad), nr. 4–6, 1996, p. 81-82; Marguerite Dorian, *World Literature Today*, Vol. 70 (1996), Nr. 4, Autumn, p. 943; Cornel Moraru. “Insemnări din exil” /Writing Exile/, *Vatra* 1 (1998), p. 40–41. Traduceri în limba engleză din acest volum au fost publicate în “Spring Clearing,” “Resisting For,” “Maestrul,” și “The Transmitters” au fost publicate în *Modes of Resistance: Transcending Cultural and Aesthetic Limits*, *Utah Foreign Language Review*, vol. 998, p. 20–29; Mihaela Albu. “Reflecții pe marginea unor cărți ale Sandei Golopentia sau despre Scrisul ca formă de afirmare a culturii române”, *Romanian Journal*, 21 March 2001, p. 16; Cornelia Stefanescu. “Cartile întoarcerii” /Books of Returning/, *Anotimpuri literare* (Timisoara), IX (2001), Nr. 35, p. 3 and *Rastimp*, 1 (51)/ 2010, p. 24–26.
- 1996 *America America.* Bucharest: Editura Fundatiei Culturale Române, 1996, 208 p. Volumul conține transcrieri ale intervențiilor la radio Europa Liberă și Radio Vocea Americii între 1982 și 1995 (vezi p. 36-37). **Reviewed by:** Grete Tartler, in *România literară* XXIX (1996), nr. 11 (20–26 March), p. 13; Vitalie Ciobanu. “Țara îndepărtată” /Far-Away Country/, *Contrafort* (Chisinau) III (1996), nr. 9, p. 4; Eugenia Tudor Anton. “Fereastra deschisă spre America” /An Open Window to America/, *România literară*, XXX (1997). p. 6; Doru Pop. “America (și iar) America!” /America and Again America!/, *Steaua* 7 (1997), p. 49; Romulus Bucur. “Satul global” /Global Village/, *Arca* 10–12 (1997), p. 32–35; Ioana Maria Bogdan, “Fetele Americii”, *Ararat* XII (2001), nr. 17 /230 (1–15 September), p. 7; Paul Schweiger, *Viata noastră* (Tel Aviv), 43 (2002), nr. 15.483 (2/15/02), p. 20, 27; Cornelia Stefanescu. “Cartile întoarcerii” /Books of Returning/, *Anotimpuri literare* (Timisoara), IX (2001), Nr. 35, p. 3 and *Rastimp*, 1 (51)/2010, p. 24–26.

- 1998 *Desire Machines. A Romanian Love Charms Database*, 302 p. Bucharest: The Publishing House of the Romanian Cultural Foundation, 308 p. **Recenzii:** Andreea Deciu. “Dragoste, flirt, tradare” /Love, Flirt, Treason/, *Dilema/Vineri* II (1998), nr. 6, p. 6; Antoaneta Olteanu, in *Revista de etnografie si folclor* 44 (1999), 2–3, p. 267–271; Marguerite Dorian, *World Literature Today*, 73 (March 22, 1999), p. 322.
- 1999 *Vamile grave /Endings and Beginnings/*, 267 p. Bucharest: Editura Univers. **Recenzii:** Stefan Stoenescu. “In pregatirea marilor treceri. Cerneri—Deslusiri—Pledoarii”, *Origini/Romanian Roots* IV (2000), 33–34 (March–April), p. 34, 19; C. Rogozan, *Observator cultural* IV (June 2000), 18; Gabriel Stanescu, “Ce ramâne dupa, sau interogatie asupra marilor treceri”, *Convorbiri literare*, Nr. 1, 2001, p. 21; Cornelia Stefanescu, “Cartile intoarcerii”, *Anotimpuri literare* IX (2001), nr. 35, p. 3 and *Rastimp* 1(51)/2010; Sanda Cordos, *Familia* (Oradea), December 2001; Paul Schweiger, *Viata noastra* (Tel Aviv), 43 (2002), nr. 15.483 (2/15/02), p. 20, 27; Paul Schweiger, *Viata noastra* (Tel Aviv), 43 (2002), nr. 15.741 (12/20/02), p. 20.
- 2001 *Intermemoria — Studii de pragmatica si antropologie /Intermemory—Studies in Pragmatics and Anthropology/*, 182 p. Cluj: Editura Dacia, 2001. **Recenzii:** Geanina Iordachioaia, *Observator cultural* 65 (22.5.–28.5.2001), p. 19; Viorel Anastasoiaie, “Newsletter of Cultural and Social Anthropology” of the Babes-Bolyai University, Cluj, nr. 2 <<http://groups.yahoo.com/group/BBU-anthropology>>; Julieta Moleanu. “Intermemoria sau impactul discursului asupra memoriei colective”, *Familia* (Oradea), 10, October 2001, p. 28–31; Julieta Moleanu, *Amfitrion* (Drobeta, Turnu-Severin), I (2001), 3 (October–December), p. 34–36; Emilia Parpala. “Sanda Golopentia: colectivitati, memorie, discurs” (in) Mihaela Albu, Codruta Mirela Stanisoara, Camelia Zabava (coord.). *Intoarcerea in Ithaca*. Cultura romana din exil si din afara granitelor, Cluj-Napoca: Eikon, 2011, p. 179–186.
- 2002 *Chemarea mâinilor negative /The Call of the Negative Hands/*, Bucharest: Editura Cartea Româneasca, 2002, 223 p. **Recenzii:** Ion Vlad, “Jocul seducator al interpretarilor,” *Apostrof* XIV (2003), Nr. 6 (167), p. 18 and Nr. 7–8 (158–159), p. 14; Paul Schweiger, *Viata noastra*, 23 May 2003, p. 20.
- 2004 *Learn To Sing, My Mother Said. Songs of the Women of Breb/ Hori de femei din Breb*, Baia Mare: Editura Ethnologica, 260 p. **Recenzii:** Dana G. Buzura, “Folclorul din Breb

- sparge barierele lingvistice” /Breb Folklore Breaks Linguistic Barriers/, *Glasul Maramuresului*, 15.12.2004, p. 2; Augustin Cozmuta, “Folclor in engleza”/Romanian Folklore in English/, *Graiul Maramuresului*, Nr. 4476, 16.12.2004, p. 1; Alina Andreica, “Ieri, in editie bilingva, s-a lansat volumul de referinta Hori de femei din Breb,” *Glasul Maramuresului*, 16.12.2004, p. 7; Ana Olos, “Despre o traducere ‘holografica’” /On A ‘Holographic’ Translation/, *Nord Literar*, III (2005), Nr. 4 (23), p. 6, 13; Paul Schweiger, *Viata noastra* (Tel Aviv), 29.4.2005, p. 20, 29; Irina Mavrodin, “Oul lui Columb” /Columbus’ Egg/, *Saeculum* 4, 2005, p. 16; Otilia Hedesan, *Orizont*, August 2005; Pamfil Biltiu, *Cartea liricii populare din Breb in versiune engleza si romana* /Breb Popular Lyricism in Romanian and English/, CERC. Cercetari Etnologice Românesti Contemporane, II (2006), nr. 1, p. 138–140; Iordan Datcu, “Sanda Golopentia, Constantin Eretescu si Maramuresul” (in) *Tradiții din Maramures*, Bucharest: Editura “Grai si suflet–Cultura Nationala,” 2009, p.223–225.
- 2007 *Limba descantecelor romanesti* /The Language of Romanian Charms/, Bucharest: Editura Academiei Romane, 2007, 232 p. **Recenzii:** Cristina Lahaye, *Cahiers de littérature orale*, 63/64, 2008; Mirela Roznoveanu, *Vetiver/Portalul scriitorilor romano-americieni din New York/Romanian-American Writers in New York* (03.31.2008).
- 2008 *Emigrantii Carter* /Carter Emigrants/, Bucharest: Paideia, 2008, 396 p. **Recenzii:** Septimiu Chelcea (*Sociologie romaneasca* 2, 2008); Paul Schweiger, *Viata noastra* (Tel Aviv), XLVII (2008), 4–5 December 2008, p. 13, 31; Crina Bud, “Exilul fara adaptare excesiva” /Exile Without Excessive Adaptation/, *Viata romaneasca* 6–7, 2009/10, p. 379.
- 2009 *Viata noastra cea de toate zilele* /Our daily life/, Bucharest: Curtea Veche, 2009. **Prezentată de** by Smaranda Vultur, Zoltan Rostas și Ana Blandiana la Târgul Internațional de Carte (Bucharest, 24–29 November 2009); **Recenzii:** Adriana Bittel (*Formula AS*, 896, 12.11.2009); Rodica Binder, “Madlenele otravite din arhiva Securitatii” /Poisoned “madeleines” in the Securitate Archives/, DW–World.de/dw/article/O,4967890,00.html followed by “Interviu acordat Rodicai Binder,” Deutsche Welle, December 4, 2009; Dan C. Mihăilescu, www.protv.ro/emisiuni/shows/omul-care-aduce-carte (12/30.2009); Nicolae Constantinescu, “Urmariti, urmasi, urmari...” /Followed, Followers, Follow-up/, *Cultura*, 02/11/2010, p. 20; Iordan Datcu, "Sanda Golopentia-Eretescu", *Rastimp* 1(51)/2010, p. 19-21; Iordan Datcu, "Sanda

- Golopentia— 70", *România literara* 7, 03.05/2010, p. 14; Mirel Horodi, "Memoria noastră cea de toate zilele", *Viata noastră* (Tel-Aviv), 03/18–19/2010, p. 13, 30 and (www.animanews.com/articole-interviuri/...995-mirel-horodi-memoria), 03/19/2010; Smaranda Vultur, "Cronica unei arestari anuntate" /Chronicle of an Announced Arrest/, *Revista* 22, Nr. 17, 04/20-26/2010, p. 10–11; Liliana Alexandrescu, "Pe urmele tatalui", *Memoria* 70 (nr. 1, 2010), p. 120–124; Ana Blandiana, *Rastimp* 1 (51)/2010, p. 26.
- _____ *Româna globala. Româna si vorbitorii ei în afara României* /Global Romanian. Romanian and Its Speakers Outside Romania/, Bucharest: Fundatia Culturala Secolul 21, 2009. Iordan Datcu, *Philologia* (Chisinau LIII, nr. 5–6/ 2011, p. 165–166); I. Datcu, *Limba româna vorbita in afara României* /Romanian Spoken Outside Romania/ *Cafeneaua literara*, Pitesti, IX (2011), Nr. 6 (101), p. 29.
- 2010 (cu Monique Martinez) *Hacia una nueva interpretación de las didascalias*, trans. Natalia Cañizares Bundorf, Ciudad Real: ÑAQUE Editora, 2010, 180 p.

16 volume coordonate:

- 1971 (cu Slama-Cazacu and D. Chitoran) *The Romanian–English Contrastive Analysis Project. Reports and Studies*, Bucharest University Press, 170 p. **Reviewed by:** I. Constantinescu, *SCL* 23 (1972), 4, 431-433.
- 1978 (cu A. Rosetti) *Current Trends in Romanian Linguistics*, Bucharest: EA, 651 p. **Recenzii:** L. Wald, *SCL* 30 (1979), 3, 275-278; Iorgu Iordan, *CL* 24 (1979), 2, 223-224; C. M. Carlton, *Modern Language Journal* 64 (1980), 4, 510-511; C. M. Carlton, *Miorita* 7 (1981), 2, 151-152.
- 1984 Stefania Cristescu. *Descintece din Cornova-Basarabia* /Incantations from Cornova, Bessarabia/. Edited, with an Introduction and Notes by S. G., Providence: Hiatus, 239 p. **Recenzii:** P. H. Stahl, *Etudes et documents balkaniques et méditerranéens* (Paris) 7 (1985), 163; Monica Bratulescu, *Journal of American Folklore* 99 (1986), 336-337; Andrei Pandrea, *Cuvantul românesc* (Canada), March 1985; R. Pelazza, *Lupta* 24 (1984), October 15, 6; Frank Alvarez-Pereyre. "La mémoire retrouvée, la mémoire qui construit," *Meridies* 1990, 310-315; I. Datcu, in *Revista de lingvistica si stiinta literara*, Chisinau (Moldova), nr. 4, 1992, p. 97-98; Iordan Datcu. "Magie la Cornova-Basarabia" /Charming

- in Cornova–Bessarabia/, *Literatorul*, Bucharest, nr. 11 (28), 1992, p. 10 & *Miscellanea ethnologica*, Bucharest: Saeculum, 2010, p. 121–122.
- 1996 *Les propos spectacle: Études de pragmatique théâtrale*. Cu o introducere de Sanda Golopenția, New York, Washington, D.C., Baltimore: Peter Lang Publishing, Inc., 1996, 255 p. **Recenzii:** R. W. Herzog, *L'Esprit créateur*, vol. 39, nr. 3 (Fall 1999), p. 89.
- 2000 Anton Golopenția. *Statistica, demografie si geopolitica /Statistics, Demography and Geopolitics/*. Introducere si Evocare de Acad. Prof. Vladimir Trebici/ Introduction and Evocation by V.T./ Edited, with Notes and Comments by S.G. Bucharest: Editura Enciclopedica, 2000, 676 p.
- 2001 Anton Golopenția. *Ultima carte /The Last Book/*. Text integral al declaratiilor în ancheta ale lui A.G. aflate in Arhivele SRI /The Complete Text of A.G.'s Inquest Declarations Found in the Archives of the Securitate/. Edited, with an Introduction, an Annex and Notes by Sanda Golopenția. Bucharest: Editura Enciclopedica, 2001, CXVII + 875 p. **Recenzii:** C. Stănescu, "Testamentul lui Anton Golopenția" /A. Golopenția's Testament/, *Adevărul*, nr. 3445 (14–15 July 2001), p. 3; Cornelia Stănescu, "Dreptul elementar la adevăr" /The Elementary Right to Truth/, *Romania literară*, nr. 28 (18–24.VII.2001), p. 3; Cristian Teodorescu, *Europa liberă/Free Europe*, 26.VIII.2001; Ildico Achimescu, "Ultima carte a lui Anton Golopenția: Un text scris sub tortură" /The Last Book of Anton Golopenția: A Book Written Under Torture/, *Ultima oră*, nr. 678/130 (28 August 2001), p. 4; "Dosarul Anton Golopenția. O extraordinară carte-document" /Anton Golopenția's File. An Extraordinary Book and Document/, *Observator cultural*, nr. 80 (4–10 September 2001), p. 5; Mihai Prutean, "Review A. Golopenția—*The Last Book*", *Radio Voice of America/Romanian*, 9 September 2001; Smaranda Vultur, "Adevărul sub tortură" /Truth Under Torture/, 22, XII (2001), 37 (11–17 September), p. 8–9; Dan C. Mihailescu, "Nenorocul de a fi nevinovat" /The Misfortune of Not Being Guilty/, 22, XII (2001), 37 (11–17 September), p. 10; Ruxandra Cesereanu, "Căzul Golopenția. Sfiosul Solitar" /The Golopenția Case: Shy and Solitary/, 22, XII (2001), 37 (11–17 September), p. 11; Cornelia Stănescu, "Bună credința... urât înșelată" /Good Faith Utterly Betrayed/, *Memoria. Revista gândirii arestate*, nr. 35/2, 2001, p. 122–126; Radu Măres. "O ultima carte" /A Last Book/, *Vatra* (Târgu Mureș), XXIX (2001), nr. 9–10 (September–October), p. 61–63; Mihaela Ursu. "Închisoarea unui om liber" /The Prison of a Free Man/, *Vatra*,

XXIX (2001), nr. 9–10 (September–October), p. 63–64; Monica Lovinescu, “Un document fara precedent: *Ultima carte*” /A Document Without Precedent: *The Last Book*/, *Romania literara*, Nr. 40 (10–16 October 2001), p. 7; Cornel Ungureanu, “Un monument pentru Anton Golopentia” /A Monument for Anton Golopentia/, *Reflex II* (2001), nr. 10/13 (October), p. 28; Z. Ornea, “Cazul Anton Golopentia”/A.G.’s Case/, *Romania literara* nr. 43 (31 October–6 November 2001), p. 9; Petru Ursache, “Cazul” Anton Golopentia” (convorbiri-literare. dntis.ro/URSACHE aug6.html); Monica Lovinescu, “Gata schingiuit” /Already Tortured /, *Romania literara* XXXIV (2001), nr. 45 (14–20 November), p. 7; Dan Petrescu, “Documente in transparente” /Document Transparencies/ — (Part 8), *National*, nr. 1346 (27 October 2001), p. 6 — (Part 9), *National*, nr. 1353 (3 November 2001), p. 7 — (Part 10), *National*, nr. 1360 (13 November 2001), p. 7; Andriia Roman, “Pacatul de origine” /The Sin of [Social] Origin/, *Echinoc* (Cluj), nr. 9–11 (September–November), 2001, p. 18; Viorel Anastasoiaie, “Newsletter of Cultural and Social Anthropology” of the Babes-Bolyai University, Cluj, nr. 2, <http://groups.yahoo.com/group/BBU_anthropology>; Laurentiu Constantiniu, “Un vizionar al post-comunismului in perioada stalinista: Anton Golopentia” /A Visionary of Post-Communism in the Stalinist Years—A.G.: *Ultima cartel*/, *Sfera politicii*, IX (2001), nr. 99 (December), p. 59–61; Mirel Horodi. “Ultima carte a lui Anton Golopentia” /The Last Book of A. Golopentia/, *Viata noastra* (Tel Aviv), XXXXIII (2002), nr. 15.465 (1.25.02), p. 11, 27; Sonia Palty. “Ale vietii valuri. Scrisoare deschisa Dnei Sanda Golopentia /Life’s Turns: Open Letter to Ms. S.G./, *Viata noastra* (Tel Aviv), 2.8.2002, p. 11; Uli Friedberg-Valureanu. “Marturii peste decenii” / Testimonies over Decades/, *Buna dimineata, Israel!* (Haifa), 3 (2002), nr. 211 (2.10.02), p. 6; Ecaterina Mihaila. “O situatie existentiala limita” /An Existential Situation on the Edge/, *Universul cartii*, XII (2002), nr. 2/134 (February). p. 9; Sanda Cordos. “Cu ochii deschisi în prapastie” /With Open Eyes into the Precipice/, *Steaua* LIII (2002), nr. 2–3, p. 74–76; Stefan Borbély. “Sa va feriti de a deveni singuratici...” /”Avoid becoming loners...”/, *Apostrof* (Cluj), XII bis (2002), nr. 3 (142), p. 20–22; Zoltan Rostas, *Magyar Kisebbseg*, VII (2002), 4 (26), p. 222–237; Romulus Bucur, “Stiinta si constiinta” /Science and Conscience/, *Arca*, Nr. 4–6, 2002, p. 29–32; Dan Petrescu (in) *Deconstructii populare*, Iasi: Polirom, 2002; Emil Vrabie, *Balkanistica* XVI (2003), p. 277–280; Cornelia Comorovski. “Le Dernier Livre”

- /The Last Book/, Catholica. Revue trimestrielle publiée avec le concours du Centre National du Livre*, nr. 78, Hiver 2002–2003, p. 60–78; Catalin Turliuc, *Anuarul Institutului de Istorie ‘A. D. Xenopol’*, 2001 —; Vlad Pohila, *Jurnal de Chisinau* —; Monica Lovinescu, “Un document fara precedent: *Ultima carte*” /An Unprecedented Document: *The Last Book/* (in) *Etica neuitarii*, Bucharest: Humanitas, 482–488; Ruxandra Cesereanu, “Linsarea intelectualilor”, *Revista* 22, October 20, 2006, p. 1.
- 2002 Anton Golopentia. *Sociologie /Sociology/ (Opere complete /Complete Works/*, vol. I). Editată, cu introducere și note, de S.G. Editura Enciclopedica, 2002, CXXVII + 684 p. **Recenzii:** Maria Larionescu, *Sociologie Româneasca*, I (2003), Nr. 1–2, p. 157–161; Gheorghe Ceausescu. “Un spirit european/ A European Spirit/, *Romania literara*, XXXVII (2004), nr. 20, p. 14.
- 2003 Stefania Cristescu. *Descântatul în Cornova–Basarabia /Charming in Cornova–Bassarabia/*. Editată, cu introducere și note de S.G., Bucharest: Editura Paideia, 2003.
- 2004 *Rapsodia epistolara. Scrisori primite si trimise de Anton Golopentia (1923–1949)*, /The Epistolary Rhapsody. Letters received and sent by A.G. (1923–1949)/, vol. I, *Adamesteanu–Crainic*. Introducere și note de Sanda Golopentia, Bucharest: Editura Albatros. **Recenzii:** Iordan Datcu: “Restituiri”/ Restitution/, *Romania literara*, nr. 8, 2.3.2005; Paul Schveiger, *Viata noastra*, 13 mai 2005, p. 20, 30; Zoltán Rostás, *Fermentul unei generatii /Ferment for His Generation/*, *Revista* 22, 29.06.2010.
- 2006 Anton Golopentia. *Românii de la est de Bug /Romanians Beyond the River Bug/*, vol. I, 615 p.; vol. II, 926 p. Introducere și note de S. Golopentia, Bucharest: Editura Enciclopedica, 2006. **Recenzii:** Iordan Datcu, “O lucrare fundamentala” /A Fundamental Work/, *România literara*, nr. 8 (2 March 2007), p. 18; Stefan Ungurean, “Radiografia unei identitati pierdute” /Radiography of a Lost Identity/, *Astra* (Brasov), II (2007), 6, p. 7; Monica Tarau, “Romanii de la est de Bug din nou in actualitate”, *Jurnalul literar*, S.N., XVIII (2007), nr. 1–4, p. 11; *Ziarul de Duminica*, nr. 8, 2 martie 2007, p. 1; Anca Goja, “*Romanii de la est de Bug — o recuperare necesara*” /Romanians Beyond the River Bug—A Needed Recuperation/, *Graiul Maramuresului* (Baia Mare), 07.03.3.. 2007; Paul Schveiger, *Viata noastra* (Israel), 08.10.2007, p. 20, 28 and 10.17.2007, p. 20, 28; Nicolae Constantinescu, “Parinti si copii (I–II)” /Parents and Children/, *Sud. Revista lunara de cultura editata de Fundatia ‘Dimitrie Bolintineanu,’* 11 (208), May, p. 16; 6/107 (June),

- p. 16; Ludmila Bulat, „O impresionantă manifestare omagială," *Bibliopolis*, Chisinau, Nr. 1. 2007, p. 23-25
- 2007 Stefania Cristescu-Golopentia, *Sporul vietii /Life's Gain/*, Bucharest: Paideia, 2007, 628 p. **Recenzii:** Nicolae Constantinescu, “Parinti si copii (I),” *Sud. Revista lunara de cultura editata de Fundatia ‘Dimitrie Bolintineanu,’* 11 (208), 5/106 (May), p. 16; Iordan Datcu, “Cartea de etnologie si editorii ei (XVIII). Centenar Stefania Cristescu-Golopentia (1908–1978),” *Rastimp. Revista de cultura si traditie populara a Centrului cultural Mehedinti*, XI (2008), 1/43, p. 3–6; Ana Olos, *memoria ethnologica*, IX (2009), 32–33 (July–December), p. 152–156; Iordan Datcu, *Revista de Etnografie si Folclor*, Serie noua, 1–2, 2009, p. 6–8.
- 2010 *Rapsodia epistolara. Scrisori primite si trimise de Anton Golopentia (1923–1949)*, /The Epistolary Rhapsody. Letters received and sent by A.G. (1923–1949)/, vol. II, *St. Cristescu*. Text de Sanda Golopentia and R. Gutu-Pelazza. Cu o introducere și note de Sanda Golopentia, Bucharest: Editura Enciclopedica, 2010, 701 p. "Lansare de carte Anton Golopentia: Ana Blandiana, Rodica Zanne, Sanda Golopentia. **Recenzii:** www.studentie.ro, 11 June 2010; Zoltán Rostás, *Fermentul unei generatii /Ferment for His Generation/*, *Revista 22*, 29.06.2010; Mihai Cernea, "Sociologists in Love, Sociology as Passion", *Revista româna de sociologie*, S.N., XXIV (2013), Nr. 3–4, p. 181–182.
- Monica Bratulescu, *Crampeie din Cartea straduintei /Fragments from The Book of Striving/*. Volume edited, with a Postscript, by Sanda Golopentia, Georgeta Catap and Liliana Alexandrescu, Bucharest: Paideia, 2010, 303 p. **Reviewed by:** Nicolae Constantinescu, “Câtă luciditate, atâta dramă...,” *Cultura*, Fundatia Culturala Romana, Serie noua, V, 29 (284), 29 July 2010, p. 28.
- 2012 *Rapsodia epistolara. Scrisori primite si trimise de Anton Golopentia (1917–1950)*, /The Epistolary Rhapsody. Letters received and sent by A.G. (1917–1950)/, vol. III, *Radu Crutzescu–Sabin Manuila*. Text de Sanda Golopentia, R. Gutu-Pelazza and Lidia Bradley. Cu o introducere și note de Sanda Golopentia, Bucharest: Editura Enciclopedica, 2012, 955 p. **Recenzii:** Ionuț Butoi, *Transilvania*, Sibiu, 11-12/ 2012, p. 123-126; Iordan Datcu, "Corespondența lui Anton Golopentia" /A.G.'s Correspondence/, *Litere. Revistă lunară de cultură a Societății Scriitorilor Târgovișteni*, XIV (2013), Nr. 2, p. 29–31; Iordan Datcu, "Anton Golopentia si Dimitrie Gusti" / A.G. and D. Gusti/, *Cultura*, nr. 7, 28 February

- 2013, p. 28; Smaranda Vultur, "Cuvantul scris e oarecum deasupra timpului." / The Written Word Is To Some Extent Above Time/, *Bucurestiul cultural*, nr. 125 (23 July 2013).
- *Scoala sociologica de la Bucuresti, I. Monografiști, Echipieri, Secolul 21* nr. 7–12, 2012. Număr special de Sanda Golopentia. **Recenzii:** Alina Juravle, *Transilvania*, Sibiu, 11-12/2012, p. 141-144; Stelu Serban, *Revista Martor*, 2013, nr. 18, p. 175–180; Liliana Alexandrescu, "Insemnari pe marginea unei carti: *Scoala sociologica de la Bucuresti*", *Viata Româneasca*, 9–10/2013, p. 65–75.
- 2013 *Stefania Cristescu-Golopentia — O personalitate marcanta a sociologiei romanesti (1908-1978)*. Număr special de Sanda Golopentia, *Revista romana de sociologie*, an. XXIV, Nr. 3-4, 2013 și (<http://www.revistadesociologie.ro/>)
- 2014 *Scoala sociologica de la Bucuresti, II. Publicatii, Expozitii si Proiecte internationale*, Transilvania (Sibiu), 1/2014. Număr special coordonat de Sanda Golopentia.

1 volum tradus:

- 1973 (din rusă în franceză, cu J.-P. de Wrangel) Ju. D. Apresjan, *Éléments sur les idées et les méthodes de la linguistique structurale contemporaine*, Paris-Bruxelles-Montréal: Dunod, 374 p.

- b. 112 capitole în volume și 32 de articole de dicționar și enciclopedii**
- c. 97 de studii în reviste cotate**
- d. 80 de studii în reviste științifice de prestigiu**
- e. 42 de recenzii de carte**
- f. 16 cronică**
- g. 106 conferințe invitate**
- h. 51 de comunicări**
- i. Altele:**

A publicat în presa culturală articole și eseuri pe tema migrației, bilingvismului, adaptării culturale a emigranților, minorităților, loialității în cultură, în *Lupta*, *Dialog*, *Limite*, *Contrapunct*, *Contemporanul-Ideea europeana*, 22, *Orizont*, *Luceafarul*, *Brown*

University Faculty Bulletin, Arca (1983—), *Vatra, Litterae* (1994–), *Origini* (2000–), *Dilema, Apozitia* (2009–) etc.

87 de interviuri și apariții în media

Teren:

- în comunitățile rurale românești pe tema lirismului folcloric, basmelor, actelor de vorbire, conversației rituale, conversației spontane, în Oltenia; Banat; Maramures (1959–1979; 2003; 2004; 2005);
- Seine-et-Oise, France (1968) cu Marie-Rose Simoni-Aurembou;
- Woonsocket RI pe tema comunității franceze, limbii și culturii (1981–); comunității macedo-române din Woonsocket (2003–).

Cercetare de laborator:

În cadrul Institutului de Neurologie și Psihiatrie și a Spitalului nr. 9 din București, pe tema afaziei (1976–1979).

J. În lucru:

Rapsodia epistolara, vol. IV.

Finalizarea volumelor *Histoires de dire*s și *Ouvertures et clôtures théâtrales* .

“Caudel et l’autofiction apaisée.”

Editarea și notele introductive pentru volumul *Lucid Revival. The French Theater of the Eighties*.

Traducerea în limba engleză a volumului *Cartea plecării /The Book of Departing/*.

Finalizarea volumului *The Cultural Identity of the Franco-Americans in New England. Semiotic Spaces*.

Finalizarea volumului *Le Théâtre de la Belle Époque*.

“Typologie de l’Impromptu théâtral.”

6. 30 de granturi de cercetare

7. 21 de teze de doctorat coordonate și referent în 38 de comisii

Membru în asociații profesionale, colective de redacție, comisii științifice

Instituirea premiului anual “Stefania Cristescu” în cercurile studențești ale Departamentului de Limbi și Literaturi Străine de la Universitatea din București (1992–2007).

8. Distincții:

11 premii și diplome ale unor instituții de prestigiu din România, Statele Unite ale Americii, Franța

2007 - Doctor Honoris Causa Universitatea de Nord din Baia Mare

2008 – Diploma “Meritul Academic” a Academiei Române

2011 – Cetățean de onoare al comunei Cornova, Moldova ([http://www.expresul.com/2011/10/14, Lucia Bacalu, "Satul Cornova mai are un cetatean de onoare de o valoare incontestabila", 14 octombrie 2011](http://www.expresul.com/2011/10/14, Lucia Bacalu,)).

9. 10 mențiuni enciclopedice și articole de dicționar despre Sanda Golopenția.